

Estratègies de llenguatge no sexista en programes electorals (2023)

Non-sexist language strategies in election manifestos (2023)

MARIA JOSEP CUENCA
UNIVERSITAT DE VALÈNCIA
<https://orcid.org/0000-0001-8606-7131>

Article rebut el / *Article received*: 2023-10-21

Article acceptat el / *Article accepted*: 2024-03-04

RESUM: En aquest article, analitzem l'ús d'estratègies de llenguatge no sexista en programes electorals presentats a les eleccions generals espanyoles de juliol de 2023 per determinar com es correlacionen amb la ideologia política i fins a quin punt contribueixen a manifestar polarització ideològica. Analitzem els programes de tres partits d'esquerra (Sumar, PSOE, ERC) i tres de dreta (PP, Vox, Junts), dels quals dos són d'àmbit català (ERC, Junts). Comparem els resultats amb anàlisis prèvies de debat parlamentari. L'anàlisi quantitativa i qualitativa dels programes mostra que l'ús de marques de visibilització de les dones s'ha consolidat com un emblema de la ideologia d'esquerres, cosa que produeix un increment de freqüència d'ús, en detriment del masculí genèric. Entre els mecanismes de llenguatge no sexista, perden terreny els desdoblaments i s'incrementen col·lectius, genèrics i epicens, usats sovint de manera forçada o fins i tot incorrecta gramaticalment.

Paraules clau: gènere, llenguatge no sexista, programa electoral, polarització ideològica, desdoblaments, masculí genèric.

ABSTRACT: This paper deals with the use of non-sexist strategies in manifestos of the Spanish general election of July 2023. The analysis of the strategies as compared with the use of generic masculine aims to determine how they correlate with political ideology and to what extent they contribute to manifesting ideological polarization. We analyze the programs of three left-wing parties (Sumar, PSOE, ERC) and three right-wing parties (PP, Vox, Junts), two of which are from the Catalan area (ERC, Junts). We compare the results with previous analyses of parliamentary debate. The quantitative and qualitative analysis of the manifestos shows that the use of non-sexist language has consolidated as an emblem of left-wing ideology, which produces an increase in the frequency of use of non-sexist

strategies and a decrease of generic masculine. Among the mechanisms of non-sexist language, doublings are losing ground and collectives, generics and epicenes are increasing, often used in a non-natural or even grammatically incorrect way.

Key words: gender, non-sexist language, election manifesto, ideological polarization, doublings, generic masculine.

1. INTRODUCCIÓ

El llenguatge polític és un àmbit idoni per a analitzar l'ús i l'evolució de les estratègies de llenguatge no sexista. La creixent sensibilitat sobre la importància de la igualtat ha fet evolucionar aquestes marques, alhora que s'han carregat de valor ideològic. Actualment, es poden considerar estratègies de polarització ideològica, emblemes que permeten identificar la ideologia de qui les utilitza (o no).

En aquest article, analitzem les estratègies de visibilització de les dones en els programes electorals dels principals partits presentats a les eleccions generals espanyoles celebrades el 23 de juliol de 2023 per determinar com es correlacionen amb la ideologia política i fins a quin punt contribueixen a manifestar polarització.¹ En concret, el corpus inclou els programes següents:

Sumar	«Un programa por ti» (https://movimientosumar.es/wp-content/uploads/2023/07/Un-Programa-para-ti.pdf), 101.377 mots.
PSOE	«España avanza. Vota PSOE. Adelante→» (https://www.psoe.es/media-content/2023/07/PROGRAMA_ELECTORAL-GENERALES-2023.pdf), 103.769 mots.
PP	«Un proyecto al servicio de un gran país. 365 medidas» (https://www.pp.es/sites/default/files/documentos/programa_electoral_p_p_23j_feijoo_2023.pdf), 29.933 mots.
VOX	«Un programa para lo que importa» (https://www.voxespana.es/actualidad/bajada-radical-de-impuestos-drastica-reduccion-del-gasto-politico-ineficaz-simplificacion-de-tramites-asi-es-el-programa-economico-de-vox-para-el-23j-20230707), 27.951 mots.
ERC	«Defensa Catalunya! » (https://defensacatalunya.esquerrarepublicana.cat/documents/e2023-programa.pdf), 63.848 mots.
Junts	«Per Catalunya. Ja n'hi ha prou» (https://janhihaprou.cat/el-programa/), 45.959 mots.

¹ Sobre el concepte de polarització i l'ús d'aquest mot en la premsa espanyola, vegeu Porto (2023).

Es tracta de tres partits d'esquerra (Sumar, PSOE, ERC) i tres de dreta (PP, Vox, Junts), dels quals quatre són partits d'àmbit espanyol (Sumar, PSOE, PP, Vox) i dos són d'àmbit català (ERC, Junts). Observem que els programes tenen una extensió molt diferent, des dels més de 100.000 mots de Sumar i PSOE fins als menys de 30.000 de PP i Vox.

D'acord amb investigacions prèvies (Cuenca, 2020), hem seleccionat els lemes de cerca més representatius i freqüents (referències a ciutadans, espanyols, catalans, treballadors, fills/nens i homes i dones, en castellà i en català) i els hem classificat en una base de dades Excel segons les estratègies següents:

- a) Masculí genèric: casos en què s'usa el masculí per a referir-se a col·lectius que inclouen homes i dones (*los ciudadanos/els ciutadans, los españoles/els espanyols, los catalanes/els catalans, los trabajadores/els treballadors, los hijos/els fills, los niños/els nens*).
- b) Desdoblements: casos en què s'usa el masculí i el femení coordinats (p. ex.: *los ciudadanos y las ciudadanas/els ciutadans i les ciutadanes*, i variants, *hombres y mujeres, dones i homes*, etc.) o separats per barres (p. ex.: *niños/as, catalans/catalanes*).
- c) Col·lectius, genèrics o epicens (*ciudadania, personas, infants*).

A més dels lemes anteriors, hem cercat la coordinació d'articles (*los-las, els-les*), l'ús de barres com a marca de desdoblament i l'ús del substantiu genèric *personas* seguit de complement com a alternativa a masculins genèrics, entre els quals destaquen usos com *personas treballadores*.² Les ocurrences de *personas* més complement, excepte en el cas de *personas treballadores*, que funciona com a alternativa a *els treballadors*, no es tindran en compte en el còmput general de dades. La coordinació d'articles es comptabilitzarà a banda com a cas de desdoblament.

Els objectius de l'anàlisi són: a) comparar els usos igualitaris (desdoblements i col·lectius o genèrics) amb els de masculí genèric i veure com es distribueixen entre els diversos partits polítics, i b) determinar de quina manera manifesten polarització en la mesura que es vinculen a la ideologia del partit, tenint en compte dos eixos principals: la distinció entre esquerra i dreta i la diferència entre àmbit estatal i autonòmic.

Aquest treball s'estructura de la manera següent: després d'aquesta introducció, que inclou la descripció del corpus i la metodologia, fem un breu estat de la qüestió (apartat 2); a continuació, presentem els resultats generals per partits (partits d'esquerra espanyols, partits de dretes espanyols i partits catalans, apartat 3). L'apartat 4 sintetitza els resultats per estratègies (masculí genèric, desdoblements i col·lectius, genèrics i epicens). Com a conclusió, l'apartat 5 compara els resultats amb les recerques prèvies basades en el debat parlamentari.

² Hem exclòs els casos que es trobaven en els índexs, atès que es repetien dins del document. També hem eliminat els casos que no eren alternatives al masculí genèric, com ara *ejercicio de la ciudadanía* o usos específics del nom *dona*. Igualment, hem exclòs els contextos d'igualtat, del tipus *entre homes i dones*.

2. ESTAT DE LA QÜESTIÓ

Com expliquem amb detall en Cuenca (2020), la qüestió del llenguatge no sexista és un tema polèmic (cfr. també l'excel·lent revisió de Guerrero Salazar, 2020). La majoria d'aportacions al llenguatge igualitari o no sexista són de caràcter normatiu (guies o orientacions per a evitar el masculí genèric) o de caràcter crític (estudis o aportacions que critiquen les estratègies de llenguatge no sexista). Dins del primer grup, destaquem la guia de l'Institut Cervantes (Briz et al., 2011) i la guia de la Universitat de València (Cuenca et al., 2011, versió per al català, i Quilis et al., 2011, versió per al castellà) pel fet de tenir un enfocament més pròpiament lingüístic, menys ideològic. Dins del segon grup, destaquem, per al castellà, el document escrit per Bosque en castellà el 2012 i assumit per la RAE (RAE/Bosque, 2012), així com l'informe recent sobre el tema (RAE, 2022) o el treball de López Serena (2011); per al català, cal esmentar l'obra editada per Junyent (2021). Remetem a Cuenca (2020), Guerrero Salazar (2020), Martínez Linares (2022) i les referències que s'hi citen per a una revisió amb més detall de les principals aportacions prèvies.

Malgrat la proliferació de guies, falten encara contribucions analítiques, distanciades de la valoració, que observen com s'utilitzen i com evolucionen les estratègies de llenguatge igualitari. En aquesta línia de treball, que és la que ens interessa ací, podem esmentar el treball de Moreno Benítez (2012), que analitza dos Diaris de Sessions del Parlament d'Andalusia de l'any 2011. L'autor identifica i quantifica quatre estratègies per a referir-se a persones a partir de 213 contextos lèxics:

- a) masculí genèric o no marcat, en 136 casos (63,8%);
- b) substantiu asexuat (per exemple, *las personas, las personas que no tienen empleo, personas emprendedoras, la gente que no vive en Andalucía, señorías*; 39 casos, 18,3%)
- c) substantiu abstracte (per exemple, *ciudadanía o profesorado*; 20 casos, 9,4%);
- d) ús de la forma doble, masculina i femenina (per exemple, *los alcaldes y las alcaldesas, andaluces y andaluzas*; 18 casos, 8,4%).

L'autor conclou que l'elecció d'estratègies té efectes argumentatius diversos. El desdoblament té una gran força argumentativa, tot i implicar un cost més gran de processament per la redundància. El substantiu asexuat és més econòmic i fàcil de processar, però té menys força. Finalment, els substantius abstractes de vegades no són del tot correctes o resulten ambigus entre la lectura abstracta i la de suma d'individus, interpretació aquesta que, en principi, s'hauria d'excloure. Quant a la variable de gènere, no observa grans diferències homes i dones. En canvi, observa diferències significatives segons la ideologia. Els partits d'esquerrers (PSOE i IU) eviten el masculí genèric en un percentatge que va entre el 40 i el 50%, mentre que la dreta (PP) l'evita en un 24,7% dels casos.

Moreno Benítez (2012) interpreta aquestes diferències en termes d'autoimatge del parlamentari o parlamentària i destaca la funció de les estratègies de visibilització «como focalizadores de la información y como calificadores argumentativos que sirven para aumentar o atenuar la fuerza argumentativa del enunciado» (2012: 229).

Seguint aquesta mateixa línia, Cuenca (2020) presenta una anàlisi de les estratègies llenguatge incluiu en el debat d'investidura de Mariano Rajoy del 2016, que inclou 47 casos de desdoblaments i col·lectius o genèrics enfront de 268 casos d'ús de masculí genèric, a més de 2 casos de femení genèric. A més, es comparen aquests resultats amb les estratègies del primer debat d'investidura de Pedro Sánchez del 2019 a fi d'observar l'evolució en l'ús de marques de llenguatge no sexista en els gairebé tres anys que separen tots dos debats. En el cas del debat d'investidura de Sánchez, s'han identificat 129 casos de desdoblaments i col·lectius o epicens davant de 414 casos paral·lels d'ús de masculí genèric; a aquests casos, cal sumar 3 casos de *nosotras* usat com a femení genèric.

L'anàlisi mostra diversos fets rellevants:

- a) El masculí genèric és predominant (268 casos, 84,5%, en el debat de Rajoy i 414 casos, 75,8% en el de Sánchez). L'ús d'estratègies alternatives (49 casos de 317 en el debat de Rajoy i 132 de 546 en el de Sánchez) és minoritari i marcat tant gramaticalment com discursivament.
- b) Els desdoblaments constitueixen l'estratègia preferida, tot i que en el debat de Rajoy es donen sobretot en fórmules fixades o que tendeixen a la fixació, com *señoras y señores, diputados y diputadas, ciudadanos y ciudadanas, padres y madres*, i amb gentilicis. En el debat de Sánchez (2019) s'incrementen en nombre i en varietat.
- c) Entre els col·lectius, destaca *ciudadanía*.
- d) S'hi observen uns pocs casos de femení genèric, que, tot i ser molt poc freqüents, resulten molt marcats gramaticalment i, per tant, argumentativament.

Quant a les variables contextuais o extralingüístiques, l'estudi analitza diferències segons la ideologia, el gènere (home/dona) i la procedència autonòmica o estatal del partit, i arriba a les conclusions següents:

- a) Els membres de grups de dreta o de centredreta sempre o gairebé sempre utilitzen el masculí genèric o usen marques ambigües com certs col·lectius, amb l'excepció d'alguns representants autonòmics. Per contra, els parlamentaris de l'esquerra presenten comportaments variables. Alguns com Pablo Iglesias usen sempre, o gairebé sempre, el masculí genèric, metre que Garzón presenta una evolució entre el 2016, en què només fa servir el genèric, i el 2019, en què evita el genèric en alguns casos. Les dones de procedència autonòmica i d'esquerres fan servir més estratègies de llenguatge igualitari, però acostumen a tenir parlaments més curts, cosa que facilita evitar el masculí genèric.

- b) Pel que fa al gènere dels membres del parlament, si bé hi ha menys dones que homes participant en els debats (3 dones de 17 membres en el debat de Rajoy i 5 en el debat de Sánchez) i les seues intervencions són més breus, s'observa que totes usen algun mecanisme de manera significativa. Des d'un punt de vista diacrònic, la variable sexe no és tan clara en el debat de Sánchez com en el debat de Rajoy. Això apunta a una tendència a vincular el llenguatge igualitari més a la ideologia que no pas al sexe.
- c) La procedència autonòmica incrementa, en general, l'ús d'estratègies alternatives.

L'anàlisi mostra que l'ús d'estratègies de llenguatge no sexista sol identificar un membre del parlament amb una ideologia d'esquerres, però no al contrari, és a dir, en aquell gènere i moment, l'ús majoritari de masculí genèric es donava tant en persones de dretes com d'esquerres. Si relacionem totes les variables, es pot concloure que «el perfil del político que usa desdoblamientos, colectivos o epicenos es de izquierda, en primera instancia, y secundariamente de procedencia autonómica y/o mujer» (Cuenca, 2020: 256).

Més recentment, Vellón i Saura (2023) proposen una anàlisi de dos debats en el Congrés dels Diputats de 2020 en què participen 9 homes i 4 dones. Analitzen les formes pronominals, els genèrics i epicens, els desdoblaments i els estereotips en la referència a les professions. Tenen en compte les variables d'ideologia, caràcter nacionalista o no del partit i gènere del membre del parlament, així com si les formes es donen en la intervenció inicial (monològica i planificada) o en la de rèplica (dialogal i no planificada). L'estudi confirma que hi ha un predomini del masculí genèric (sobretot en el discurs no planificat) i que el factor ideològic és determinant: la dreta rebutja el llenguatge no sexista, fins i tot en el cas de dones. Constaten també que es prefereixen els genèrics als desdoblaments. En conclusió, com hem vist en els altres treballs esmentats, el prototip de membre del parlament que usa llenguatge no sexista és dona, d'esquerra i de partit autonòmic.

3. ANÀLISI DELS PROGRAMES ELECTORALS

En aquest apartat, mostrarem els resultats de l'anàlisi dels programes electorals de les eleccions generals espanyoles de juliol de 2023. En la secció de discussió, compararem els resultats dels dos corpus tenint en compte la diferència de gènere i canal i l'evolució que s'observa.

3.1. RESULTATS GENERALS PER PARTITS I LEMES

Les xifres generals dels lemes analitzats per partits es mostren en la Taula 1, en què marquem en gris els casos de masculí genèric, que tenen com a alternativa no sexista les xifres indicades en les columnes sense color. Com a darrera fila, incloem els desdoblaments de l'article definit, que contrastarem amb els masculins genèrics amb els mateixos substantius (en general, epicens).

Taula 1. Usos del masculí genèric versus estratègies de visibilització

Lemes	Sumar	PSOE	ERC	Junts	PP	VOX
ciudadanos/ciudadans	4	13	9	25	32	9
ciudadanos-as/ ciudadans-anes	2	7	3	1	0	0
ciutdadanía/ciudadania	92	115	108	10	3	1
CIUTADAN*	98	135	120	36	35	10
españoles/espanyols	1	0	1	0	42	105
españoles-as/espanyols-oles	0	19	0	0	0	0
catalanes/catalans	0	0	1	11	0	0
catalanes-as/catalans-anes	0	0	4	3	0	0
ESPANYOL-CATALÀ	1	19	6	14	42	105
hombres y mujeres/ homes i dones	4	8	6	0	2	2
trabajadores/treballadors	16	19	37	50	16	22
trabajadores-as/ treballadors-ores	8	24	6	0	0	0
personas trabajadoras/persones treballadores	81	10	17	0	0	0
TREBALLADOR	109	61	66	50	18	24
hijos/fills, niños/nens	4	3	4	8	19	28
hijos-as/fills-es, niños-as/nens-es	41	52	3	2	1	0
infants			6	4		
INFANTS	45	55	13	14	20	28
Total	253	270	205	114	115	167
% Estratègies visibilització	90,12%	87,04%	74,63%	17,54%	5,22%	1,80%
Art. Masc. gen. (<i>los/els</i>)*	36	76	6	19		
Art.: <i>los y las/els i les</i>	11	85	4	4	0	0
Total (+art.)	300	431	215	137		
% Estratègies visibilització	79,67%	74,25%	73,02%	17,52%		

*només amb els substantius que apareixen en el corpus amb l'article desdoblant

També tindrem en compte els casos de *persona* seguit de complement, quan funciona com a alternativa a un masculí genèric. En el cas dels partits que utilitzen estratègies de visibilització, aquestes es donen amb altres substantius (p. ex., *nietos-nietas*, *arrendador/a*, *jovent*, etc.) o elements gramaticals (com *aquellos o aquellas*), però,

atès que la cerca dels casos i dels masculins genèrics corresponents seria laboriosa per a un resultat poc significatiu, no s'han analitzat sistemàticament.

3.2. ESTRATÈGIES DE VISIBILITZACIÓ DE LES DONES EN PARTITS D'ESQUERRA ESPANYOLS

El PSOE i Sumar (partits d'esquerra, moderada i més marcada o radical, respectivament) són els partits que més utilitzen estratègies de visibilització de les dones: en el cas del PSOE, 235 casos de 270 referències a persones amb els lemes seleccionats (87,04%) i, en el cas de Sumar, 228 casos de 253 (90,12%). Si hi afegim els casos de desdoblament d'articles i els masculins genèrics corresponents, la xifra es redueix a 74,25% per al PSOE i 79,67% per a Sumar. En qualsevol cas, s'observa en aquests programes electorals un predomini absolut de les estratègies de visibilització respecte als masculins genèrics corresponents. En nombres absoluts, també són els partits que més usen marques referides a persones i, doncs, susceptibles de tria entre masculí genèric i alternatives.

El que més destaca respecte a anàlisis anteriors, referides a usos orals (debat parlamentari, Cuenca, 2020), és un increment dels col·lectius i epicens. El cas més representatiu és el de *ciudadanía*, usat 115 vegades en el programa del PSOE i 92 en el cas de Sumar.

- (1) Continuaremos contribuyendo a la capacitación digital de la *ciudadanía* y las empresas, fomentando la empleabilidad y respondiendo a las necesidades de las empresas promoviendo el talento digital. Poniendo siempre al *ciudadano* como el centro de la toma de decisiones, garantizando sus derechos, en un entorno de transformación completa de la sociedad. (PSOE, 51)

En (1) veiem l'alternança del col·lectiu *ciudadanía* i del masculí genèric *ciudadano*, que s'usa en 13 casos en el programa del PSOE i 4 en el de Sumar. Encara és menor la freqüència del desdoblament *ciudadanos* y *ciudadanas* (7 i 2 casos, respectivament).

- (2) Es necesario abordar la actuación de estas entidades, que gestionan recursos públicos con criterios exclusivamente privados que no siempre redundan en una mejora de la salud de *los ciudadanos* y *las ciudadanas* (Sumar, 35)

En aquests dos partits, sobretot en Sumar, s'observa també un ús extensiu de *persona* + adjectiu o complement com a alternativa al masculí genèric, en detriment dels desdoblements. És el cas de *personas artistas* en (3), que presenta un ús molt poc habitual i que sona poc natural, enfront de les alternatives *los artistas* o bé *las* y *los artistas* o *los artistas* y *las artistas*.

- (3) Por otro lado, es necesario mantener en funcionamiento e impulsar los grupos de trabajo, previstos en la ley, relativos a las enfermedades de las *personas artistas* y al estudio del sistema de cotizaciones a la seguridad social. (Sumar, 328)

En el programa del PSOE, hi ha un ús sistemàtic del desdoblament en alguns casos (*españoles/españolas*), però, en general, es troben alternances amb el masculí genèric. És el cas de *trabajadores*, que alterna amb *trabajadores y trabajadoras* (o el contrari) (4) i amb *personas trabajadoras* (5).

- (4) La formación y cualificación profesional ha dejado de ser una elección para convertirse en parte de la cultura de los *trabajadores y trabajadoras*, imprescindible para actualizar sus conocimientos y adquirir nuevas competencias [...]

Contamos con un modelo de formación profesional nuevo y ambicioso, que ha reunido el apoyo de estudiantes y *trabajadores*, organizaciones empresariales y sindicales, empresas, centros y profesorado. (PSOE, 108)

- (5) Favoreciendo la estabilidad de los formadores que imparten ofertas de formación profesional para *personas trabajadoras* en centros y entidades autorizadas. (PSOE, 111)

En el cas de *hijos i niños*, l'ús del desdoblament és majoritari (52 enfront de 3 casos de masculí genèric).

- (6) Se trata de invertir en educación y Formación Profesional de primera clase, con derecho a la recualificación a lo largo de toda la vida profesional; [...] de lograr una economía más moderna, con empleos estables y de calidad; de garantizar un entorno más limpio, sano y sostenible para nuestros *hijos e hijas, nietas y nietos*. (PSOE, 21)

Cal notar també l'ús de barres amb desdoblements en 6 casos: *hijo/a* (2 casos), *ciudadano/a, arrendatario/a, arrendador/a, los/as*.

- (7) Otra medida clave para la protección de la infancia puesta en marcha es la prestación por *hijo/a* a cargo. (PSOE, 174)

Hi ha desdoblament d'articles amb epicens, sobretot amb *socialistes*. En aquest cas, predomina la fórmula *los y las socialistas* (28 casos), respecte la inversa *las y los socialistas* (13 casos) i el masculí genèric (*los socialistas*, 15 casos). En total, hi ha 46 casos de *los y las* y 30 de *las y los*.³

- (8) *Los y las socialistas* combatiremos la exclusión digital en todas sus formas. (PSOE, 188)
- (9) Atenderemos de manera especial a *las y los menores* huérfanos. (PSOE, 147)

³ Com hem apuntat, per tal de fer la comparació en el cas dels articles, hem cercat en els programes electorals els casos en què els mateixos substantius apareixen amb l'article en masculí genèric. Si afegim aquests casos i els masculins genèrics corresponents (76 en PSOE), els percentatges d'ús de llenguatge no sexista passa a ser del 74,25% a causa de l'increment de casos de masculí genèric (vg. taula 1). Alhora s'incrementa la proporció de desdoblements respecte als col·lectius i genèrics.

Quant a l'ordre dels gèneres, predomina l'ordre masculí-femení. A banda dels 30 casos de *las y los* (de 76 desdoblaments, 39,47 %), només hi ha 9 casos dels 110 de desdoblaments en què apareix primer el femení (amb *hijas e/o hijos, mujeres y hombres, trabajadoras y trabajadores*).

Com ja hem dit, hi ha una freqüència molt alta de l'ús de *persona* + adjectiu o un altre tipus de complement, en estructures fixades (10) i també no fixades, sovint marcades (11).

- (10) No dejaremos hasta asegurar que las *personas dependientes* cuenten con la atención y los cuidados que necesitan en el momento en que la precisen (PSOE, 160)
- (11) Asimismo, impulsaremos mecanismos de coordinación efectivos con las ONG en la defensa de las *personas prostituidas*. (PSOE, 147)

En el programa de Sumar, trobem una situació semblant a la del programa del PSOE si considerem la proporció entre masculí genèric, molt minoritari (25 casos), i estratègies de visibilització (228 casos), però, en aquest cas, els col·lectius i genèrics (173 casos) són molt superiors als desdoblaments (55 casos).

Com a característiques diferencials de Sumar respecte al PSOE, podem assenyalar que el masculí genèric *trabajadores* (16 casos) duplica la xifra dels desdoblaments (8 casos), però, en realitat, aquest fet és poc rellevant en un context d'ús abassegador del sintagma *personas trabajadoras* (81 casos), una fórmula molt poc natural i ambigua, atès que dir que una persona és *treballadora* no vol dir que tinga treball, és a dir, que siga un treballador o treballadora.

- (12) Reforzaremos la obligación de la empresa de informar a las *personas trabajadoras* y dar participación a la representación de las trabajadoras en todos los aspectos relacionados con el tiempo de trabajo (jornada, horario y regulación de las horas extraordinarias). (Sumar, 25)

Aquesta solució, que sembla ser una innovació recent, atès que no l'hem detectada en recerques prèvies (Cuenca, 2020), s'estén amb força en el discurs de l'esquerra espanyola. En cas de Sumar, encara destaca més perquè la referència a treballadors és molt alta (109 casos, enfront de 61 casos del PSOE).

Notem que, en (12), al costat de la fórmula *personas trabajadoras*, trobem el femení *trabajadoras*, que en aquest cas té una interpretació específica (*dones que treballen*). En tot el corpus, no hem observat cap cas de femení genèric.

En el programa de Sumar, també s'hi inclouen coordinacions de determinants (*los y las* 8 casos y 3 casos de *las y los*) combinats amb els substantius *profesionales, estudiantes, menores, jóvenes, deportistas*. Aquests substantius apareixen en masculí genèric en 36 casos.

- (13) [...] eliminará el sistema variable de becas, de modo que *los y las estudiantes* conocerán con suficiente antelación si pueden contar con una ayuda al estudio y la cuantía de la misma. (Sumar, 103)
- (14) Se abordará la elaboración de los planes educativos teniendo en cuenta el impacto en la salud mental de *los estudiantes*. (Sumar, 91)

En el programa electoral de Sumar, l'ordre femení-masculí (10 casos dels 55 de desdoblament, 18,18%) predomina més que en el cas del PSOE (9 de 110, 0,08%). És sistemàtic en el sintagma *mujeres y hombres*:

- (15) [...] dar esperanza de futuro a nuestras *niñas, niños*, jóvenes y a todas las personas a lo largo de su vida. (Sumar, 154)
- (16) [...] promoverá la participación igualitaria de todos los miembros de la carrera judicial y fiscal, *mujeres y hombres*, en las actividades de formación en las labores de coordinación [...] (Sumar, 126)

Hi ha ús de barra múltiple només en dos contextos complexos. S'eviten així estructures molt repetitives.

- (17) En este sentido, se revisarán la Ley 26/2015 de Modificación del Sistema de Protección a la Infancia y a la Adolescencia, del 28 de julio, y en concreto los procedimientos de determinación de la edad de *los/las niños/as extranjeros/as no acompañados/as [...]*. (Sumar, 95)
- (18) Configuración de la función que ejercen los profesionales independientes (*abogados/as, graduados/as sociales y procuradores/as*) como esencial para lograr una justicia constitucional, siendo garantía para el ciudadano, pero también para todo el sistema judicial. (Sumar, 127)

3.3. ESTRATÈGIES DE VISIBILITZACIÓ DE LES DONES EN PARTITS DE DRETA ESPANYOLS

En el cas de PP i Vox (partits de dreta i extrema dreta, respectivament), en primer lloc, cal constatar que hi ha una referència a persones molt inferior (115 casos en PP i 167 en Vox en els lemes seleccionats), que pot tenir a veure amb una menor extensió dels programes. En els seus programes, l'ús del masculí genèric és gairebé total (94,88% el PP i 98,20 Vox). La pregunta és, doncs, en quins casos no l'utilitzen.

Quant al PP, el masculí genèric és general amb els noms *españoles, trabajadores, hijos, niños*. Observem 3 casos de *ciudadanía* (enfront de 32 casos de *ciudadanos* i cap desdoblament), sobretot en contextos estereotipats i de formulació de mesures, que semblen demanar un redactat més sintètic.

- (19) PARA INCREMENTAR LA TRANSPARENCIA, Y FACILITAR LA PARTICIPACIÓN DE LA *CIUDADANÍA* en la elaboración de las leyes, abriremos cauces, de participación telemática en las cámaras legislativas [...] (PP, 12)

Hi ha 2 casos de *hombres y mujeres* en contextos marcats: un referit a la natalitat i el treball i l'altre a l'exèrcit.

- (20) Analizaremos y estudiaremos las posibles bonificaciones, a la cuota de la seguridad social a cargo del empleador durante los permisos de nacimiento de hijo, y también la contratación de *aquellas mujeres y hombres* que decidan retornar a la vida laboral tras haberse dedicado durante años a la crianza y, cuidado de sus hijos [...]
- (21) Los *hombres y mujeres del servicio exterior* cumplen con una labor esencial que es necesario valorar y reconocer en ocasiones en circunstancias de enorme dificultad... (PP, 103)

En el primer cas, observem un desdoblament en un context de masculins genèrics (*empleador, hijo/hijos*) i destaca la concordança en femení per atracció del primer substantiu (*aquellas mujeres y hombres*).

Quant a Vox, el masculí genèric és general amb els noms *españoles, trabajadores, hijos, niños*. Hi ha només 1 cas de *ciudadanía* (enfrent de 9 casos de *ciudadanos* i cap desdoblament) i 2 del sintagma *hombres y mujeres*.

- (22) Los españoles han visto cómo se iban cercenando sus derechos en diversos ámbitos mientras el consenso partidocrático con sus agendas importadas imponía leyes que atentan contra el sentido común haciéndonos más desiguales y desprotegiendo cada vez más a *hombres y mujeres*. (Vox, 10)
- (23) Además, sus leyes divisivas y de desnaturalización de la familia han alentado el enfrentamiento entre *hombres y mujeres*, matrimonios, padres e hijos, etc. (Vox, 161)

Es tracta de contextos en què es parla de violència intrafamiliar i, en general, de lleis de gènere. L'ús és, doncs, clarament ideològic, atès que una de les premisses del partit és que no s'ha de fer distinció entre dones i homes en aquest punt.

En aquesta mateixa línia, crida l'atenció l'ús de dos desdoblements amb barra: *agresor/a, asesino/a*. Només s'usa, ideològicament, el desdoblament en el context de la violència domèstica.

- (24) ninguna *mujer agredida* se verá menos acompañada o asistida en función del sexo del *agresor/a* o del género con el que se autoperciba. (Vox, 174)
- (25) Los hijos de una *mujer asesinada* no se verán discriminados en las ayudas a recibir por causa del sexo (o género con el que se autoperciba) del *asesino/a*. (Vox, 174)

Es tracta d'un mecanisme de reversió per imitació, que resulta molt significatiu com a estratègia de polarització. S'adopta una estratègia emblemàtica de l'esquerra, i sobretot del partit en el govern, i s'aplica a un context diferent, marcat i fins i tot

contradictori. La víctima es presenta en femení i l'agressor en els dos gèneres, tot i que els casos de dones assassines, en general, és molt menor que el d'homes.⁴

3.4. ESTRATÈGIES DE VISIBILITZACIÓ DE LES DONES EN PARTITS CATALANS

En el cas d'ERC, partit català independentista d'esquerra, s'observa un comportament semblant al dels partits d'esquerrers estatals, però amb un major ús de masculins genèrics. A diferència d'aquests, el masculí genèric (52 casos, 25,36%) més que duplica els desdoblaments (22 casos, 10,73%), tot i que la presència de col·lectius i genèrics (*ciudadania, persones treballadores, infants*) és l'estratègia predominant (131 casos de 205, 63,41%). El cas més representatiu és el de la referència a ciutadans i ciutadanes: 108 casos de *ciudadania*, 9 de masculí genèric i 3 desdoblaments.

(26) [...] n'ha acabat costant més de 5.000, que ha hagut de pagar *la ciudadanía*. (ERC, 22)

(27) La immensa majoria dels *ciutadans* aprecien l'existència de pressions polítiques sobre els responsables d'administrar justícia, interferència dels grans poders econòmics i manca total d'independència judicial. (ERC, 18)

(28) La República Catalana ha de bastir un model català d'economia pel bé comú que sigui plural i centrat en les persones, impulsant la democratització de totes les fases del cicle econòmic i prioritant la satisfacció de les necessitats i les aspiracions de *les ciutadanes i els ciutadans* per sobre del lucre. (ERC, 93)

En el cas de la referència a persones que treballen, l'alternança es decanta de la banda del masculí genèric seguit del sintagma *persones treballadores: treballadors* (37 casos), *persones treballadores* (17 casos), *treballadores i treballadors* (6 casos).

(29) Sembla, doncs, que aquells que prediquen austeritat i reformes laborals per abaixar els salaris *als seus treballadors* no se les apliquen a ells mateixos. (ERC, 75)

(30) Desenvolupar plans de formació específics en matèria d'igualtat de tracte, no discriminació, diversitat cultural i enfocament de defensa dels drets humans, per a les *persones treballadores* de les administracions públiques. (ERC, 41)

Pel que fa a la referència a menors, alternen el masculí genèric i el desdoblament (4 casos de *fills o nens* i 3 casos de *fills-filles i nens-nenes*) i guanya terreny l'epicè *infants*.

(31) [...] prioritant procediments que garanteixin els drets *dels nens i les nenes* [...] (ERC, 37)

⁴ Segons les dades proporcionades per l'INE per al període 2013-21, les dones representen entre el 7,06% (any 2018) i el 17,39 (any 2021) de les persones que han assassinat algú. Malauradament, no hem pogut aconseguir dades creuades de víctimes i agressors o agressores per sexe, però intuïm que el nombre de dones assassinades o agredides per dones són minoritaris.

- (32) Garantir el finançament estable per part de l'Estat de serveis de cures a *infants* i persones dependents. (ERC, 48)

Hi ha només 1 desdoblament amb barra (*català/catalana*) i 4 casos de coordinació d'articles (*els i les* en 2 casos i *les i els* en 2 casos) especificant els substantius *professionals*, *independentistes* i *menors*, substantius que apareixen en 6 casos amb article masculí genèric.

- (33) Adoptar directrius i capacitar adequadament a *les i els professionals* del sistema d'asil sobre la persecució de dones per motius de gènere [...] (ERC, 39)

En el programa de Junts, partit català independentista de dreta, presenta un resultat més semblant al de la dreta espanyola però més matisat. Hi ha un predomini del masculí genèric (94 de 114 casos, 82,46%), però s'hi troben casos de desdoblament (6 casos, 5,26%, corresponents a *ciutadans i ciutadanes*, *catalans i catalanes* i *fills i filles*, als quals cal sumar 4 casos de coordinació d'articles) i 14 casos de col·lectius (12,28 %, entre els quals hi ha 10 exemples de *ciutadania*) i epicens (4 d'*infants*, 3,50%).

- (34) Per tenir l'Estat del benestar que necessiten i mereixen *els catalans* ens cal un Estat que faci pròpies aquestes necessitats i anhels, ens cal, en definitiva, el nostre Estat. (Junts, 89)
- (35) [...] reconèixer el dret dels *nens* i joves nouvinguts a poder federar-se en un club [...] (Junts, 134)
- (36) L'educació dels *infants* de 0 a 3 anys ha de tenir finançament. (Junts, 114)

En total, els casos de llenguatge igualitari és de 17,45 % (17,52% si hi sumem els casos d'article coordinats amb *estudiants* i *joves* i els corresponents genèrics).

- (37) És en aquest sentit que presentem les següents propostes, executives i efectives, pensades *pels i les joves* del nostre país, sempre conscients de la manca de diàleg, negociació i compliment per part del "Gobierno", l'encapçali qui l'encapçali, quan es tracta d'afavorir i millorar la vida dels *catalans*, i en concret per vosaltres *els joves*. (Junts, 97)

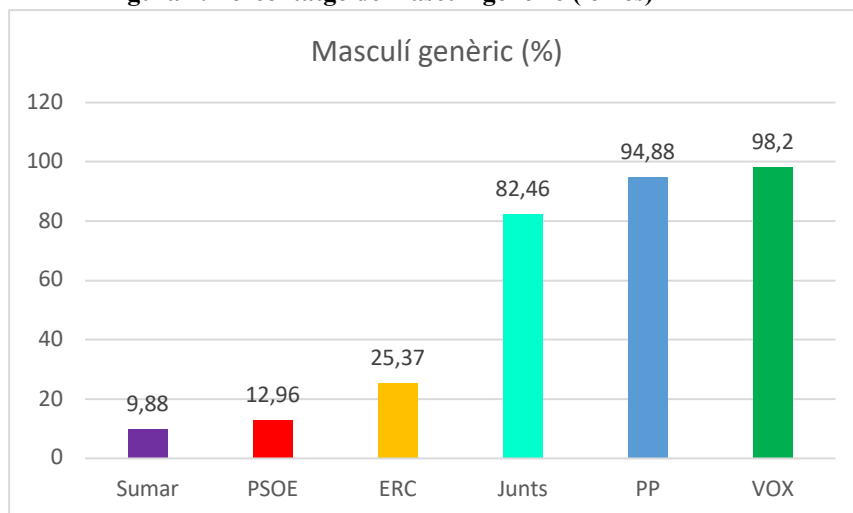
Sembla significatiu que el desdoblament es done sobretot quan hi ha referències al jovent i als catalans (i catalanes), en alternança amb el masculí genèric, com s'il·lustra en l'exemple anterior (37).

4. ANÀLISI DE RESULTATS PER ESTRATÈGIES

4.1. ÚS DEL MASCULÍ GENÈRIC

Com hem pogut comprovar, tots els partits usen el masculí genèric, però en proporcions clarament diferents, com mostra la figura 1, en què incloem la proporció en el cas dels substantius seleccionats.

Figura 1. Percentatge de masculí genèric (lemes)

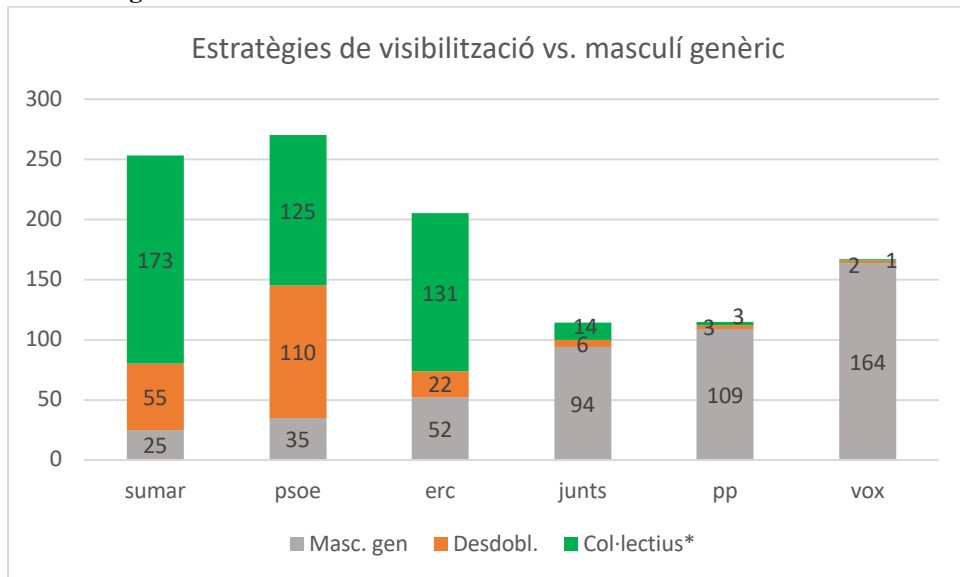
Els que més usen el masculí genèric són els de dreta, com hem vist, i els que menys són els d'esquerra, sobretot Sumar, però les diferències entre els d'esquerreres estatals són mínimes. Aquesta distribució del masculí genèric ens indica una clara polarització entre la dreta i l'esquerra (sobretot la d'àmbit nacional).

En els partits d'esquerra estatals, els casos de menor ús del masculí genèric respecte a les estratègies de visibilització es donen en els lemes *espanyols, fills, nens*. La major proporció es dona en el cas de l'article, cosa que confirma un fet ja observat en Cuenca (2020): la major dificultat d'aplicar estratègies de visibilització en paraules gramaticals. Amb tot, s'observa un increment del desdoblament d'articles en els programes electorals, fet que pot veure's afavorit pel caràcter escrit que tenen.

4.2. ESTRATÈGIES DE VISIBILITZACIÓ

Quant a les estratègies de visibilització de les dones, és una marca d'ideologia d'esquerreres. Com hem dit, representen el 90,12% des casos en Sumar, el 87,04% en el PSOE i el 74,63% en el cas d'ERC. La figura 2 representa les estratègies de visibilització, separant desdoblements i col·lectius, juntament amb genèrics i epicens ("col·lectius*"), en contrast amb el masculí genèric (en gris) referit als substantius seleccionats.

Figura 2. Distribució per partits de les estratègies de visibilització respecte al masculí genèric

Si hi afegim el cas de l'article (desdoblament enfront de masculí, taula 2), els tres partits d'esquerra estan entre el 70% i 80% d'estratègies de visibilització (Sumar 79,67%; PSOE 74,25%; ERC 73,02%) i Junts es troba en el 17,52%, molt proper al 17,54% que tenia sense comptar els casos amb articles. La poca diferència en els partits catalans segons que incloem o no els desdoblements d'article indica un ús molt més limitat del desdoblament de paraules gramaticals.

Taula 2. Estratègies de visibilització (lemes més articles)

Estratègies	Sumar	PSOE	ERC	Junts	PP	VOX
Masc. genèric	25 (9,88%)	35 (12,96%)	52 (25,37%)	94 (82,46%)	109 (94,87%)	164 (98,20%)
Desdoblements	55 (21,74%)	110 (40,74%)	22 (10,73%)	6 (5,26%)	3 (2,61%)	2 (1,20%)
Col·lectius, etc.	173 (68,38%)	125 (46,30%)	131 (63,90%)	14 (12,28%)	3 (2,61%)	1 (0,60%)
total	253	270	205	114	115	167
% Igualitari	90,12	87,04	74,63	17,54	5,22	1,80
total més art D/Mg	300	431	215	137		
% més art	79,67	74,25	73,02	17,52		

Els partits de la dreta espanyola es decanten pel masculí genèric; de fet, quan utilitzen estratègies de visibilització sol ser en contextos molt marcats o com a mecanismes de reversió. En canvi, el comportament és més flexible en el cas de Junts, que fins i tot usa el desdoblament d'articles (significativament amb *joves* i *estudiants*).

Quant al tipus d'estratègia de visibilització, domina l'ús de col·lectius, genèrics o epicens en tots els casos, excepte en els partits de dreta espanyola, en què són usos testimonials. Així, en Sumar, els col·lectius i similars representen el 68,38% dels casos (un 75,88% del total d'estratègies de visibilització), en ERC el 63,90% (85,62% de les estratègies) i en Junts el 12,28% (70% de les alternatives al masculí genèric). El PSOE mostra un comportament més equilibrat entre col·lectius/genèrics (40,74%) i desdoblements (46,30%), que s'estableixen entre substantius, entre articles o tots dos, amb coordinació i també amb barres.

- (38) Una respuesta que diera prioridad al empleo, a los *trabajadores y trabajadoras*, a los autónomos y la clase media necesidades (PSOE, 11)
- (39) Continuaremos mejorando y reforzando la atención a los *españoles y españolas* [...] y dotando a los Consulados de refuerzos e instrumentos que permitan que las y los *ciudadanos y ciudadanas españoles* en el exterior vean atendidas sus necesidades. (PSOE, 260)
- (40) Avanzar hacia una regulación estatal de ordenación de las profesiones de la Intervención Social y la consideración de *los/as profesionales* de los servicios sociales como autoridad. (PSOE, 169)

Els desdoblements, que han identificat sobretot el discurs PSOE, cedeixen terreny respecte a col·lectius i epicens, sempre que n'hi ha de disponibles. Això es deu sobretot a l'ús molt majoritari de *ciudadanía/ciudadania* i de *persona* amb complement. L'ús de *ciudadanía/ciudadania* es fa correctament, quan es parla d'un col·lectiu (41), i s'estén en contextos en què representa exclusivament una suma d'individus (42), i fins i tot casos ben anòmals com *la ciudadanía gitana* (43).

- (41) La sociedad, la *ciudadanía* y las empresas están en un proceso de transformación global y digital que es clave para el país y para la competitividad de su economía. (PSOE, 48)
- (42) La *ciudadanía* es consciente de los retos que el cambio climático supone para su bienestar (PSOE, 85)
- (43) [...] la normativa que protege al comercio ambulante del que tradicionalmente ejerce gran parte de la *ciudadanía gitana* (PSOE, 212)

L'ús, i fins i tot abús, d'aquest mot duu a casos de concordança pel sentit (44).

- (44) Impulsaremos una herramienta personalizada para que cada español sepa exactamente a qué se destinan los impuestos que paga, y así la *ciudadanía puedan* juzgar por sí mismos la importancia del pago de impuestos para sostener el estado de bienestar (PSOE, 37)

Tot i que no n'hem fet una anàlisi exhaustiva, en el cas d'ERC s'observa un ús extens dels col·lectius en casos com *estudiantat* (3 casos), *alumnat* (7), *jovent* (14).

Un ús que s'estén darrerament és, com ja hem dit, el de *persones* més complement, com a mitjà d'evitar adjectius substantivats, amb resultats sovint poc naturals i equívocs.

- (45) Los servicios de empleo dispondrán de una unidad específica que promueva y facilite la gestión para que desarrollen, de manera real y efectiva, la formación para *personas autónomas* de actividad empresarial, *personas socias trabajadoras* y para el *personal empleado*. (Sumar, 28)

En l'exemple anterior (45), veiem l'ús de *persona* (i també *personal*) per a evitar els masculins genèrics *autònoms*, *socis*, *treballadors* i *empleats* o els desdoblaments corresponents.

- (46) Se debe garantizar, igualmente, el derecho de las *personas trabajadoras* sujetas a decisiones empresariales automatizadas a ser informadas por la empresa. Es un derecho de las *personas trabajadoras*, y de sus *representaciones sindicales* y unitarias, ser debidamente informadas en los supuestos de utilización de sistemas automatizados de toma de decisiones, de seguimiento o de vigilancia. (Sumar, 26)

En (46) hi ha diversos exemples d'evitació de masculins genèrics: dos casos de *personas trabajadoras* y un de *representación sindical* (per *representantes sindicales*, cas que no calia substituir).

Aquesta fórmula perifràstica s'usa en contextos diversos, entre els quals destaquem:

- a) Amb complements relacionats amb l'edat: *personas/persones* + *jóvenes* (*joves*), *mayores* (*majors*, *grans*), *adultas*, *menores* (*menors*), etc.
- b) Amb complements que indiquen una condició que limita les capacitats: *personas/persones* + *con discapacidad* (*amb discapacitat*), *dependientes* (*dependents*), *en riesgo de exclusión social* (*en risc d'exclusió*), *con necesidades educativas especiales*, *acogidas*, etc.
- c) Amb complements que indiquen una condició que limita els drets: *personas/persones* + *inmigrantes/migrantes* (*migrades/migrants*), *personas residentes*, *sin hogar*, *prostituidas*, *racializadas* (*racialitzades*), *personas (del colectivo) LGTBI*, *sexualmente diversas* (*LGTBI*, *trans*, *no binàries*)
- d) Amb complements que indiquen una situació relativa a l'ocupació o l'activitat econòmica: *personas/persones* + *trabajadoras* (*treballadores*), *emprendedoras*, *autónomas*, *jubiladas*, *dedicadas a la investigación*, *artistas*, *empleadas en el hogar*, *cuidadoras*, *demandantes de empleo*, *consumidoras* (*consumidores*), *usuarias*, etc.

- e) Amb complements que indiquen origen: *personas/persones + españolas, extranjeras (extrangeres), latinoamericanas, gitanas, retornadas, etc.*
- f) Amb complements que indiquen malalties: *personas + enfermas de cáncer, con enfermedades/con VIH; personas + sordas, amb trastorns mentals, etc.*
- g) Altres: *personas + cooperantes, expertas, representantes, con dependientes a cargo, progenitoras; jugadoras, herida, transfugas; personas + negres, desaparegudes, reassentades, refugiades, residents, represalidades, militantes, inspectores, conductores, artistas, etc.*

En aquesta llista, extensa però no exhaustiva, trobem casos ben naturals i generals, com *persones majors/grans, persones migrades o personas (del colectivo) LGTBI*, al costat de casos forçats o molt forçats.

- (47) Garantizar la calidad formativa de las prácticas externas y su seguimiento y evaluación. Se contará con una implicación efectiva de las *personas tutoras académicas* y de las entidades colaboradoras. (Sumar, 160)
- (48) Seguiremos fomentando la responsabilidad y reforzando la seguridad en la oferta y consumo de juegos de azar mediante medidas dirigidas a un mayor control de la publicidad y el refuerzo de los mecanismos de protección de las *personas jugadoras*, con especial atención a los sectores vulnerables. (PSOE, 205)
- (49) Defensarem l'ampliació progressiva dels serveis d'inspecció de salut i benestar animal de l'administració, fins a aconseguir, per a cada província, un mínim de 10 *persones inspectores* per a tasques sobre el terreny i de 4 per a tasques de supervisió de situacions excepcionals. (ERC, 105)

Casos com *personas tutoras per tutores, personas jugadoras per jugadores* (o els desdoblaments corresponents), en el cas del castellà, o *persones inspectores per inspectors* (o *inspectors i inspectores*), en el cas del català, resulten poc naturals.

5. CONCLUSIÓ

Com a conclusió, comparem la nostra anàlisi dels programes electorals de 2023 amb els resultats de Moreno Benítez (2012), referits a debat parlamentari andalús de l'any 2011, i Cuenca (2020), referit a debat parlamentari estatal dels anys 2016 i 2019. Podem observar certes diferències importants, algunes probablement degudes a la diferència entre l'oralitat i l'escriptura i altres degudes a l'evolució en els usos:

- a) L'ús de marques de visibilització de les dones s'ha consolidat com un emblema de la ideologia d'esquerres, la qual cosa es tradueix en el fet que l'ús sistemàtic del masculí genèric esdevé (o tendeix a esdevenir) un ús també marcat, tot i que no tan emblemàtic, de la ideologia de dretes.
- b) Això ha implicat un increment radical de les estratègies i una reducció dràstica del masculí genèric en els partits d'esquerra. Si en el debat de Rajoy

(2016) les estratègies de visibilització representaven un 14,8% del casos i en el de Sánchez (2019) n'eren un 23,6%, en els programes de 2023, les xifres s'han incrementat ostensiblement en els partits d'esquerres i s'han reduït en els de dreta.

- c) En els partits autonòmics la imatge projectada no es basa tant en la defensa dels valors d'igualtat de gènere com en el cas partits estatals. Si en els treballs anteriors, es veia un ús més freqüent d'estratègies de visibilització en l'àmbit autonòmic, ara la tendència ha canviat.
- d) S'observa un increment enorme dels col·lectius, genèrics i epicens usats com a alternatives no sols al masculí genèric sinó també als desdoblaments.
- e) Si, com destacava Moreno Benítez (2012) en el cas del Parlament d'Andalusia, el desdoblament no afectava conceptes negatius, s'observa l'estratègia polaritzadora contrària en Vox, que, significativament, només desdobla amb substantius molt negatius.
- f) No hem observat cap ús de femení genèric.

Veiem, doncs, que el desdoblament perd espai respecte a col·lectius, genèrics i epicens. Moreno Benítez (2012) destacava que el desdoblament tenia una gran força argumentativa, tot i implicar un cost més gran de processament per la redundància, respecte als col·lectius i genèrics, més econòmics i fàcils de processar, però sovint ambigus o incorrectes. La situació s'ha revertit i el corpus analitzat ja no s'ajusta a la conclusió de Moreno Benítez (2012: 223): el desdoblamiento «es la estrategia preferida por los sectores feministas y progresistas y la que muestra con mayor evidencia su contenido pragmático no sexista». El desdoblament s'ha desgastat i ha cedit terreny al femení genèric, com a forma molt més marcada i radical (tot i que no s'ha usat en els programes electorals), i als usos de col·lectius (*ciudadania*), quan n'hi ha, i de *persona* més complement. Es pretén evitar així la tan criticada redundància dels desdoblaments i incrementar l'efecte argumentatiu amb col·lectius i genèrics aplicats sovint en contextos marcats (fins i tot incorrectes o anòmals).

En termes d'estratègia política, com han proposat van Dijk (2006) i a partir d'ell Fuentes Rodríguez (2013), l'argumentació pot estar (més) orientada a l'endogrup o a l'exogrup. Hem comprovat, com constataven tant Moreno Benítez (2012) com Cuenca (2020), que, per a l'esquerra, els mecanismes de visibilització de les dones tenen una finalitat estratègica més relacionada amb l'endogrup, basat en la creació d'una imatge col·lectiva com a força política compromesa «con las desigualdades sociales, concretamente con la de género, o, en su caso, con su rol de político progresista» (Moreno Benítez, 2012: 229). Si abans era possible ser d'esquerres i usar majoritàriament el masculí genèric (Cuenca, 2020: 257), ara sembla molt difícil, perquè les marques de gènere s'ha ideologitzat en tots dos sentits.

Com que tota acció té una reacció, l'ús generalitzat del masculí genèric tendeix a ideologitzar-se: les postures s'han polaritzat. La conclusió referida als debats

d'investidura de 2016 i 2019, segons la qual el masculí genèric resultava neutre entre els parlamentaris de centre-dreta i les estratègies no sexistes eren positives en l'esquerra (Cuenca, 2020: 257), no és del tot aplicable als programes electorals de 2023. Es pot pensar que el masculí genèric és una estratègia no marcada, però resulta significatiu que partits que començaven a usar alguna estratègia de visibilització de les dones, com el PP, després d'un període d'increment, en facen un ús testimonial. Més significatiu és l'ús de Vox, que agafa l'estratègia del desdoblament, emblema de l'esquerra i sobretot del PSOE, i la usa revertida, només amb substantius negatius relacionats amb la violència de gènere. El caràcter neutre de l'ús molt majoritari del masculí genèric es podria mantenir en el cas de Junts, però no tan clarament en els partits de dreta estatal. En el cas de Vox, el posicionament discursiu de manteniment gairebé sistemàtic del masculí genèric (com abans també en el cas de Ciudadanos) i sobretot l'ús de marques revertides semblen estar més relacionats amb el rol d'oposició i, doncs, amb una intenció de polarització ideològica.

Les tendències evolutives apuntades en Cuenca (2020: 256–8) s'han aguditzat en la mesura que el tema de la igualtat entre homes i dones i el llenguatge no sexista s'han convertit en tema de controvèrsia i de confrontació política.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Briz, Antonio et al. (2011). *Guía de comunicación no sexista*. Instituto Cervantes / Aguilar.
- Cuenca, M. Josep (2020). El lenguaje no sexista: más allá del debate. *Discurso y sociedad*, 14(2): 227–263.
- Cuenca, M. Josep, Albelda, Marta i Mercedes Quilis (2011). *Guia d'ús per a un llenguatge igualitari valencià*. Universitat de València / Tecnolingüística, S.L. http://www.uv.es/igualtat/GUIA/GUIA_VAL
- Fuentes Rodríguez, Catalina (2013). Argumentación, (des)cortesía y género en el discurso parlamentario. *Tonos digital*, 25, en línia: <http://www.tonosdigital.es/ojs/index.php/tonos/article/view/984/632>
- Guerrero Salazar, Susana (2020). El debate social en torno al lenguaje no sexista en la lengua española. *IgualdadES*, 2: 201–221 doi: <https://doi.org/10.18042/cepc/IgdES.2.07>
- Junyent, Carme (Ed.) (2021). *Som dones, som lingüistes, som moltes i diem prou*. Eumo
- López Serena, Araceli (2011). Usos lingüísticos sexistas y medios de comunicación. En Rosalba Mancinas Chávez (Coord.), *La mujer en el espejo mediático: II* (pp. 92–112). Asociación Universitaria Comunicación y Cultura.
- Martínez Linares, Mª Antonia (2022). Sobre los dobletes de género y cuestiones gramaticales conexas. *Círculo de lingüística aplicada a la comunicación*, 89: 71–88.

- Moreno Benítez, Damián (2012). ‘Los alcaldes y alcaldesas’: referencia a personas y género en el lenguaje parlamentario andaluz. *Discurso i Sociedad*, 6(1): 216–233.
- Porto Requejo, Mª Dolores (2023). Polarización en periódicos españoles: significado y contextos de uso. *Cultura, Lenguaje y Representación*, xxx: 223–242.
- Quilis, Mercedes, Albelda, Marta i Cuenca, M. Josep (2011). *Guía de uso para un lenguaje igualitario. español*. València: Universitat de València/Tecnolingüística, S.L. http://www.uv.es/igualtat/GUIA/GUIA_CAS
- RAE/Bosque, Ignacio (2012). Sexismo lingüístico y visibilidad de la mujer. http://www.rae.es/sites/default/files/Sexismo_linguistico_y_visibilidad_de_la_mujer_0.pdf.
- RAE (2022). Informe de la Real Academia Española sobre el lenguaje inclusivo y cuestiones conexas. https://www.rae.es/sites/default/files/Informe_lenguaje_inclusivo.pdf [consulta 17.2.2024]
- Van Dijk, Teun A. (2006). Discourse, context and cognition. *Discourse Studies*, 8(1): 159–177.
- Vellón Lahoz, Javier i Saura Manzanares, Alba (2023). ‘Empresarios/ trabajadoras y trabajadoras’. El lenguaje inclusivo en el debate político: estrategias lingüísticas e ideológicas. *Oralia* 26 (1): 179–204.